

Herontwerp van het Rotterdamse Beroepsonderwijs De doorstroom van (V)MBO naar kenniseconomie

Het (V)MBO onderwijs bevindt zich in een lastig parket. Zowel leerlingen, werkgevers als overheden stellen eisen aan het onderwijs die niet altijd precies op elkaar aansluiten. Daarom is het moeilijk voor scholen om een duidelijke koers te varen. Het huidige (V)MBO lijkt op een trekpop: iedereen trekt eraan en daardoor beweegt er uiteindelijk helemaal niets. Om een einde aan dit getouwtrek te maken is een duidelijke integrale visie op het (V)MBO onderwijs noodzakelijk. Zeker in de Rotterdamse regio waar procentueel gezien veel leerlingen voor het (V)MBO kiezen.

De Rotterdamse (V)MBO problematiek kan niet belicht worden zonder de gemeentelijke ambitie in ogenschouw te nemen om een regionale kenniseconomie uit de grond te stampen. Een eerste vereiste voor zo'n kenniseconomie is een goed opgeleide basis van lager en middelbaar geschoolde arbeiders. Die zijn er in Rotterdam genoeg. Maar dan moeten ze kwalitatief wel zó goed worden opgeleid dat ze aansluiting vinden bij de beroepspraktijk. Als Rotterdam in de toekomst een havenconomie wil ontwikkelen waarin 'kennis' even belangrijk wordt als arbeid dan zal het huidige Rotterdamse (V)MBO beroepsonderwijs moeten worden herontworpen, niet vanuit de top in Den Haag maar vanuit een integrale samenwerking tussen de regionale en gemeentelijke overheid, het bedrijfsleven en de Rotterdamse scholen.

Ga er maar aanstaan. Het is makkelijk om de vinger op de zere plek te leggen, het is veel moeilijker om daadwerkelijk met elkaar tot een samenhangend en uitvoerbaar herontwerp te komen. Om aan dit ontwerpproces richting te geven organiseerde Stichting Het Portaal in samenwerking met diverse partijen uit

het Rotterdamse onderwijsveld op dinsdag 21 september een debatprogramma. Hierin stonden drie (V)MBO-knelpunten centraal: doorstroming (tegengaan van uitval), aansluiting op het bedrijfsleven en imagoverbetering van het techniekonderwijs. Het programma bestond uit twee delen. In de ochtend discussieerden jongeren én docenten over de kwaliteit van het onderwijs en wat zij hier in de toekomst van verwachten. In het middagprogramma was het de beurt aan de experts om hun mening te geven over het herontwerp van het Rotterdamse (V)MBO. Zij werden op scherp gezet aan de hand van een speciaal voor de bijeenkomst geproduceerde documentaire en een door Jantine Kriens verzorgde column. Daarna werd de verzamelde munitie tot ontploffing gebracht in drie workshops. De middag werd afgesloten met een plenaire terugrapportage van de workshopresultaten en een expertdebat. Hieronder volgt een verslag van de verschillende programmaonderdelen.

De (V)MBO toren van Babel

Om een beeld te schetsen van de huidige spraakverwarring die er omtrent het (V)MBO onderwijs heerst volgen hier een aantal Babylonische citaten:

VMBO leerling: 'Ik weet niet wat ik wil worden. Ja, ik wil wel studeren, ik weet alleen niet wat. Hoe kan ik dat nu weten op mijn veertiende?'

VMBO docent houtbewerking: 'Ik wil dat mijn vak weer terug de praktijk in wordt geslingerd. Nu lever ik houtbewerkers af aan het MBO die nog niet eens een hoekje kunnen veilen.'

MBO leerling: 'Ik wil elektromonteur worden. Heel simpel. Dat weet ik al vanaf mijn zevende. Maar dan is het wel handig als ik een beetje verstand heb van gas- en waterleidingen. Alles heeft tegenwoordig met elkaar te maken.'

De gemeente richting scholen: 'Die onderwijsachterstanden moeten over vijf jaar zijn weggewerkt. Van Den Haag moesten we jullie daarbij helpen in de vorm van strenge richtlijnen maar nu moeten jullie vooral leren om je eigen boontjes te doppen. Daar willen we best bij helpen.'

Andere VMBO leerling: 'Ik wil kapper worden, of lerares, maar modeontwerpster vind ik ook leuk. Ik wil breed worden opgeleid zodat ik later een goede beroepskeuze kan maken.'

Weer een andere: 'Ik wil helemaal niets worden. Ik zit hier omdat het moet van mijn ouders.'

Bedrijfsleven: 'Wij willen goed opgeleide én goed gemotiveerde jonge arbeidskrachten. Enerzijds staan we te springen om scholieren met een heel gericht beroepsprofiel. De arbeidsdifferentiatie in het bedrijfsleven neemt nog steeds toe. Daarom is het belangrijk dat scholieren al snel met de praktijk in aanraking komen. Anderzijds zien we graag dat toekomstige werknemers breed inzetbaar zijn en over meer competenties beschikken dan alleen de hoogst noodzakelijke. Nee, wij eisen verder niet veel, we willen alleen maar dat scholen ons de juiste arbeidskrachten aanleveren. Wij willen maatwerk, geen serieproductie.'

Andere MBO leerling: 'Ik wil verder leren, ik weet niet precies hoe maar het liefst via een HBO opleiding.'

Bedrijfsleven: 'Wij willen technici. Als we niet snel een aantal goede technici vanuit het onderwijs krijgen aangeleverd moeten we onze arbeid uit het buitenland gaan halen of divisies gaan outsourcen.'

Weer een andere MBO leerling: 'Je gaat toch geen techniek studeren. Techniek is niet louw, weet je. En het verdient shit.'

Nog een keer de gemeente richting scholen: 'We willen trouwens ook dat jullie arbeidskrachten opleiden die passen binnen onze toekomstige kenniseconomie. Nee, wij weten ook nog niet precies wat dat is, maar we willen het wel.'

Een laatste VMBO leerling: 'Ik wil klerenverkoopster worden in een sportzaak. Moet ik daar Frans voor kunnen praten?'

(V)MBO docent Frans: 'In de huidige maatschappij is het noodzakelijk dat leerlingen te allen tijde kunnen terugvallen op een basis van algemene ontwikkeling. Daar hoort Frans bij.'

(V)MBO directeur: 'Ik sta pal voor leerling gericht onderwijs waarin niet het aanbod van de opleiding centraal staat maar de vraag van de student.'

Den Haag: 'Weg met de blauwdrukpolitiek. Decentralisatie is het toverwoord. De school moet weer verantwoordelijk worden voor haar eigen onderwijs.'

(V)MBO onderwijs: 'Ehhh, wij willen..., ja wat willen wij eigenlijk?'

Ochtendprogramma: Lagerhuisdebat (geleid door Richard Engelfriet, debattrainer Debat & Dialoog)

Leerlingen weten vaak niet wat ze willen worden (ze kiezen zomaar een studierichting), het idee van een ouderwetse ambachtsschool schrikt ze af (zonder theorie red je het niet in de huidige maatschappij) en van een technisch beroep kunnen ze zich geen voorstelling maken.

Kort door de bocht waren dit de uitkomsten van het Lagerhuisdebat waarin leerlingen en docenten op zoek gingen naar de haken en ogen binnen het (V)MBO onderwijs. Maar bij het signaleren van knelpunten bleef het niet alleen. Leerlingen en docenten gingen aan de hand van drie gerichte vragen op zoek naar oplossingen: Wat word je tweede baan?, Wat vind je van een ambachtsschool?, en Waarom wil je later wel of niet in de techniek werken?.

Lagerhuisdebat met 60 MBO leerlingen

Ten aanzien van het beroepsperspectief dat het (V)MBO biedt, stelden zowel docenten als leerlingen dat de school meer aandacht moet besteden aan het activeren van toekomstgericht denken bij haar leerlingen, hoe moeilijk dit ook is. Het is een belangrijke taak van een school om haar leerlingen te leren nadenken over wat ze later willen worden. Daarom moet de 'toekomst' veel meer dan vroeger de school in worden getrokken. Dit kan door excursies te organiseren naar het werkveld, door mensen uit de praktijk gastlessen te laten verzorgen en door

de docent-leerling verhouding weer persoonlijker te maken. Dit laatste advies is belangrijk. De makkelijkste manier voor een leerling om erachter te komen wat hij of zij wil worden is een praatje met een docent. Voor een leerling is een docent niet alleen iemand die kennis overdraagt maar ook een brugfiguur naar een toekomstig beroep. Een docent kan de toekomst voor een leerling concreet maken via het communiceren van verschillende beroepsmogelijkheden. Dan moet een docent daar echter wel de tijd voor hebben. In het huidige klimaat van steeds verder doorgevoerde schaalvergroting in het (V)MBO onderwijs is tijd voor een docent een schaars goed. Hierdoor komt de persoonlijke band die hij met zijn leerlingen onderhoudt onder druk te staan. Het is noodzakelijk dat deze ontwikkeling een halt wordt toegeroepen. Het is tijd voor een omgekeerde tendens: op de onderwijswerkvloer moet actief werk worden gemaakt van *schaalverkleining*. Docenten moeten minder leerlingen krijgen en minder rigoreus worden afgerekend op hun efficiëntiegraad (het zo snel mogelijk overdragen van vooraf geprogrammeerde kennis). Daarentegen moeten zij zich weer actief bij het ontwikkelingsproces van hun leerlingen betrokken gaan voelen.

Over de door sommige onderwijsdeskundigen bepleitte terugkomst van de ambachtsschool laten leerlingen zich sceptisch uit. Bijna allemaal denken ze zonder een algemene theoretische basis een mindere kans te maken op de arbeidsmarkt. Ook geven veel leerlingen aan dat het gewoonweg enorm moeilijk is om al op jonge leeftijd te moeten kiezen voor een bepaald beroep. Dit wil echter niet zeggen dat het idee van de ambachtsschool volledig genegeerd moet worden in de onderwijspraktijk. Docenten benadrukken dat het concept van de ambachtsschool niet te zwart wit moet worden opgetekend: het is geen plek waar theorie volledig buiten het lesprogramma wordt gehouden. Ook op een ambachtsschool speelt theoretische kennis een belangrijke rol in het onderwijsproces. Deze staat alleen in dienst van een praktisch beroep. En ook op een ambachtsschool zal rekening moeten worden gehouden met de veranderende vraag uit het bedrijfsleven: men is niet alleen op zoek naar

technisch goed onderlegde werknemers maar ook naar communicatief vaardige arbeidskrachten die zich in snel wisselende sociale settings kunnen handhaven.

Techniek is en blijft een moeilijk te verkopen product onder (V)MBO leerlingen. Wat is het en hoe ziet een technisch beroep eruit? Bij een manager, een verkoper of zelfs een bankbediende ziet iedere leerling meteen een positief beeld voor zich. Maar bij het woord techniek denken jongeren (als ze al aan iets denken) aan zwaar, vies werk zonder status (in de techniek werken *arbeiders*, in andere sectoren *werknemers*). Conclusie: techniek heeft te weinig imago en dat beetje dat het heeft is negatief. De oplossing voor dit probleem is simpel: het beeld moet worden bijgesteld. De uitvoering van deze oplossing is echter ingewikkelder. De negatieve beeldvorming rondom techniek kan worden bijgesteld door leerlingen al in een vroeg stadium (basisschool) meer in contact te brengen met de diversiteit aan technische beroepen. Techniek is meer dan de zware industrie: het is de bouw, de auto-industrie, de ICT, de elektrotechniek, de farmacie, etc. Om technische beroepen weer aantrekkelijk te maken voor de jeugd moet er een reclamecampagne ontworpen worden waarbij onderwijs en bedrijfsleven de handen ineen slaan voor een gemeenschappelijk doel: zorgen dat de aanwas van technisch personeel op peil blijft.

Middagprogramma

(geleid door Henri van Vlodrop, voorzitter
College van Bestuur Zadkine)

Het programma werd geopend door Jantine Kriens (oud-landelijk coördinator transferpunt onderwijsachterstanden). In haar column 'Voorsprong uit Achterstand' schetste ze de uitgangspunten voor een realistisch herontwerp van het (V)MBO onderwijs.

De teneur van haar betoog is niet vrolijk: de grote onderwijshervormingen van de afgelopen jaren (schaalvergroting, invoer basisvorming, studiehuis en (V)MBO) hebben voor Rotterdam meer problemen gecreëerd dan opgelost. Veel mooie woorden op papier, weinig resultaat in de praktijk. Maar er is hoop: iedere achterstand kan in een voorsprong worden omgezet, juist in

het Rotterdamse onderwijsland. Rotterdam kent een aantal basisvoorwaarden die succes in de toekomst mogelijk maken. Rotterdam verjongt, terwijl andere steden vergrijzen. Rotterdam is cultureel en sociaal divers en als er één wetmatigheid bestaat voor het stimuleren van creativiteit en vernieuwing is het wel diversiteit. Daarnaast kent Rotterdam een traditie van eigenwijze onderwijsvernieuwing en heeft het verleden laten zien dat overheid, bedrijfsleven en scholen wel degelijk kunnen samenwerken als er maar sprake is van een gemeenschappelijk doel. Deze troeven moeten volgens Kriens worden ingezet om Rotterdam te transformeren van een 'havenstad, een stad van opgestroopte mouwen en spierkracht naar een creatieve stad met een open klimaat waarin nieuwe ideeën gedijen en het vermogen om nieuwe dingen te maken gefaciliteerd wordt.'

discussieleider Henri van Vlodrop (voorzitter CvB ROC Zadkine)

Concreet schetst ze vier uitgangspunten die in een herontwerp van het Rotterdamse (V)MBO onderwijs centraal moeten staan:

1. Een tien jaar durende stop van top-down structuurveranderingen. Wel vernieuwing maar niet via blauwdrukplanologie van de overheid. Alleen als de mensen op de werkvloer aangeven dat er inhoudelijk iets niet deugt moet er worden ingegrepen (*in overleg met de werkvloer*). Dit betekent dat overheidsmedewerkers moeten leren luisteren en docenten oplossingsgericht moeten leren denken en praten. De traditionele verhouding tussen de klagende school en de autoritaire overheid moet worden

gelijkgetrokken.

2. De menselijke maat is uitgangspunt van alle nieuwe plannen en ideeën. Dit als kritiek op de schaalvergroting in het onderwijs. Nadenken over efficiënte organisatievormen is leuk, dit mag echter nooit ten koste gaan van de docent-leerling interactie. Deze moet de kern blijven van het onderwijs en moet niet onderworpen worden aan efficiëntieregelingen die de persoonlijke verhouding tussen leraar en leerling onder druk zetten. Een leerling is geen klant en geen product, een leraar is nooit een machine.

3. Het VAK moet weer met passie worden beleefd. Zowel door de docent als de leerling. De eerste moet weer met plezier naar zijn werk gaan en het gevoel krijgen dat hij nuttig bezig is. De laatste moet enthousiast worden gemaakt door de passie van de docent en zo het gevoel krijgen dat hij een toekomstperspectief heeft.

4. Jongeren moeten gehoord worden in hun ideeën omtrent goed beroepsonderwijs. Luister naar ze in plaats van ze alleen maar het idee te geven dat ze simpelweg moeten doen wat hen wordt opgedragen. Jongeren zonder ambitie bestaan niet. Iedere tiener wil iets, hoe goed hij deze drang ook bedekt onder allerlei camouflagelagen. Zoek naar die ambitie en neem deze serieus.

Columniste Jantine Kriens

Première documentaire

In opdracht van het Portaal en met steun van het Rotterdams Fonds voor de Film heeft Zest Pictures een documentaire geproduceerd over de status van het Rotterdamse (V)MBO-onderwijs: 'Doorstroming of Kortsluiting? Herontwerp van het Rotterdams beroepsonderwijs.' Hierin worden de volgende problemen aangekaart. Waar bevinden zich in het onderwijstraject de hindernissen en hoe kunnen deze worden weggewerkt? Wat moet er veranderen om het (V)MBO te laten aansluiten op de zo gewenste kenniseconomie?

Ook de film begint met de negatieve beeldvorming die erover Rotterdam heerst. Rotterdam is een stad met veel kansarme jongeren die steeds moeilijker aansluiting vinden bij het niveau wat vereist is in de belangrijkste economische sectoren van de stad. Rotterdam is weliswaar een werkstad maar ook in de Maasstad stellen werkgevers steeds hogere eisen aan hun werknemers. Er is dus sprake van een mismatch tussen vraag en aanbod. Maar naast dit negatieve beeld laat de documentaire zien dat men in het onderwijsveld niet stil zit. Men is bezig de zaak aan te pakken. De mouwen worden opgestroopt.

Allereerst zal de kloof tussen het bedrijfsleven en het onderwijs gedicht moeten worden. Hiertoe zullen onderwijs en bedrijfsleven beter moeten samenwerken. Het onderwijs moet naar de praktijk worden gebracht en het bedrijfsleven zal een minder afwachtende houding moeten aannemen ten aanzien van de opleiding van hun toekomstige werknemers. De bedrijven moeten de school in en andersom. In deze toenadering is het zaak dat beide partijen initiatief nemen. Nu is het zo dat scholen en bedrijfsleven allerlei verbeteringen van elkaar verwachten zonder zelf een voorzet te geven om hier daadwerkelijk een begin mee te maken.

Daarnaast moet het (V)MBO-onderwijs een mentaliteitsverandering ondergaan. Een school moet niet langer aanbodgericht werken maar leerlinggericht. Dit betekent concreet twee dingen. Ten eerste moet de flexibele carrièreplanning van de individuele leerling centraal komen te staan in plaats van een starre opleidingsstructuur die niet op de maat

van de leerling kan worden toegesneden. Het onderwijscurriculum moet van dien aard zijn dat leerlingen zich in samenhang met hun ambities en kwaliteiten kunnen ontwikkelen. Dit vereist een minder autoritaire vorm van onderwijs waarin de aandacht zich naast het aanleren van technische competenties richt op het bijbrengen van zelfstandigheid: leerlingen moeten al lerend leren hun eigen loopbaan uit te stippelen. Een traditionele onderwijsomgeving waarin de leraar uitlegt en de leerling luistert is hier niet geschikt voor. De leerling zal via nieuwe vormen van onderwijs (natuurlijk leren, probleem gestuurd leren, projectonderwijs etc) moeten leren zelfstandig te denken en te werken. Hij moet *actief* worden gemaakt.

Première van de documentaire "Doorstroming of kortsluiting? Herontwerp van het Rotterdams beroepsonderwijs"

Ten tweede zullen de curricula minder specialistisch moeten worden opgezet maar juist meer moeten worden samengevoegd tot bredere onderwijsgebieden. Dit klinkt tegenstrijdig als in herinnering wordt gebracht dat het bedrijfsleven

juist meer specialisatie eist. Maar er is hier echter slechts sprake van een ogenschijnlijke tegenstelling. Door leerlingen op te leiden in een breder profiel maar tegelijkertijd hun keuzevrijheid tot specialisatie te vergroten en te bevorderen zal het bedrijfsleven uiteindelijk arbeidskrachten krijgen aangeleverd die én gemotiveerd zijn (jongeren krijgen de ruimte om uit te zoeken wat ze leuk vinden), én gespecialiseerd (ze hebben zich in het laatste jaar van hun studie toegesneden op een deelgebied) én breder geschoold (ze zijn opgeleid vanuit een algemene basis).

Ingezoomd op de Rotterdamse situatie benoemt de documentaire het probleem van allochtone achterstandsléerlingen. De beroepsopleidingen die 'Stream Opleidingen' in Rotterdam aanbiedt kennen een uitvalpercentage van 35%. Hiervan is 90% allochtoon. Op de vraag aan een werkgever of afkomst een selectiecriteria is bij het aannemen van stagepersoneel wordt ontkennend geantwoord. Motivatie, de begeleiding van ouders en communicatieve vaardigheden zijn de drie selectiecriteria op grond waarvan stagiaires worden aangenomen. Deze 'objectieve' criteria werken in de praktijk natuurlijk wel uitsluiting in de hand: allochtone jongeren hebben vaak een grotere taalachterstand en een andere gezinssituatie dan autochtone leerlingen. Zowel Sadik Harchaoui (Directeur FORUM en lid EDBR), als Steven van Eijck (Commissaris Jongerenbeleid en Voorzitter EDBR), als Piet Boekhoud (directeur Albeda College en lid EDBR) benadrukken dat het hoge uitvalpercentage onder allochtonen niet te negativistisch moet worden bekeken. Een simpele optelsom verduidelijkt veel: Rotterdam vergrijs, verkleurt en wil de grootste haven ter wereld blijven. Dit betekent dat Rotterdam haar allochtone arbeidspotentieel niet links kan laten liggen en er werk van moet maken om ook deze groep binnen de schoolmuren te houden.

Workshop 1: Doorstroming

In een perfect onderwijssysteem doet iedere (V)MBO leerling netjes vier jaar over zijn opleiding. De praktijk wijst anders uit. Veel (V)MBO-ers lopen studievertraging op of vallen ergens in het traject buiten boord, om vervolgens niet meer aan boord terug te keren. Deze uitval is in Rotterdam veel te hoog. Ook voor dit probleem moeten de mouwen worden opgestroopt.

Het doorstromingsprobleem laat zich in een aantal punten samenvatten:

1. De integratie van LTS en MAVO in het huidige (V)MBO is niet volledig geslaagd (de vraag is of dit kan) waardoor er vaak een verbrokken onderwijssysteem ontstaat waarin theorie en praktijk niet juist op elkaar zijn afgestemd en de leerling niet weet waar hij of zij aan toe is. Gevolg: uitval en vertraging.
2. De huidige onderwijstrajecten sluiten onvoldoende aan bij de belevingswereld van leerlingen. Zij weten niet waarvoor ze worden opgeleid en kunnen zich geen beroepsperspectief voorstellen bij datgene wat ze doen. Gevolg: uitval en vertraging.
3. Het Rotterdamse (V)MBO kampt met veel onderwijsachterstanden en niveauverschillen. Het huidige onderwijssysteem is niet in staat om deze structureel weg te werken. Gevolg: uitval en vertraging.
4. Schaalvergroting heeft ervoor gezorgd dat de band tussen docent en leerling is verslechterd waardoor de eerste minder greep heeft op de laatste. Gevolg: uitval en vertraging.
5. Veel traditionele beroepen hebben een slecht imago (weinig status) waardoor leerlingen minder gemotiveerd zijn. Gevolg: uitval en vertraging.

Niet voor al deze problemen zijn meteen kant en klare oplossingen te bedenken. In de workshop worden echter wel oplossingsrichtingen aangegeven. De hierboven al genoemde leerlinggerichte onderwijsmethodiek is er één van. Leerlinggericht werken betekent dat de belevingswereld van studenten serieus moet worden genomen en dat de band tussen docent en leerling weer wordt aangehaald. Randvoorwaarde voor leerlinggericht onderwijs

zijn schaalverkleining en bijscholingscursussen voor docenten (dit kost geld!). Een andere heel simpele oplossingsrichting betreft de kwaliteit van de schoolgebouwen. Een school met gebladderde raamkozijnen, een onduidelijke infrastructuur, verouderde apparatuur en slechte onderwijsvoorzieningen wordt ook door haar leerlingen niet serieus genomen. Een derde oplossing schuilt in het wegnemen van beperkende regelgeving voor scholen. Dit heeft te maken met de manier waarop 'onderwijsachterstanden' kunnen worden weggewerkt. Nu is het zo dat de gemeente beleid formuleert voor de scholen om hun onderwijsachterstanden aan te pakken. Maar in het kader van onderwijsachterstanden is het niet efficiënt om één oplossingsstrategie te ontwerpen die van hogerhand in alle scholen kan worden geïmplementeerd. 'Onderwijsachterstanden' is een verzamelbak van diverse problemen met verschillende oorzaken. Iedere school kampt met specifieke problemen en moet dan ook de ruimte krijgen om deze met op maat gesneden oplossingen te lijf te gaan. Een school die op dit vlak veel eigen initiatief toont moet door de gemeente worden beloond. Een vierde oplossing om vooral de doorstroming van VMBO naar MBO te bevorderen is het oprichten van combi-scholen: één gebouw met daarin twee scholen. Om dat te bewerkstelligen moet echter wel de wet worden aangepast (nu hebben VMBO en MBO ieder hun eigen wetgeving wat betreft fysieke infrastructuur). Voordeel van een combi-school is dat leerlingen makkelijker over een langere schoolperiode door een gericht team van deskundigen kunnen worden begeleid. Dit voordeel kan nog worden vergroot als ook de maatschappelijke hulpverleners en het bedrijfsleven (door middel van gastdocenten) in het combipakket worden opgenomen. Op die manier breng je de hele keten van het (V)MBO onderwijs in één gebouw onder en kan er daadwerkelijk integraal worden samengewerkt tussen de partijen uit de keten. Leerlingen kunnen zo veel doelgericht worden begeleid en opgeleid. Voorwaarde voor deze ontwikkeling is echter wel dat Combi-scholen geen bureaucratische reuzen worden waar de schaalvergroting nog grotere

proporties aanneemt maar goed gestructureerde onderwijsinstellingen waarin leerlingen vanuit een integrale samenwerking worden aangestuurd.

Een fout die in het kader van het verbeteren van de doorstroming niet meer door onderwijsdeskundigen gemaakt mag worden is het stigmatiseren van probleemleerlingen. Maak geen losers van je uitvallers. Op het moment dat een leerling om wat voor redenen dan ook in de problemen komt heeft het geen zin om hem of haar te brandmerken als mislukking. Daarom moeten leraren, begeleiders, bestuurders en beleidsmedewerkers in hun aanpak van probleemgevallen wel de problemen signaleren maar deze niet afdoen als abnormaal en onwettelijk. Leerlingen moeten het gevoel hebben dat ze fouten mogen maken, dat dat normaal is in plaats van uitzonderlijk. Leren is fouten maken en daar langzaam van leren.

De workshops

Workshop 2: Aansluiting

Je bent klaar met je (V)MBO en wat dan? Werken. Klinkt logisch. Maar wie zit erop je te wachten? Wat kun je met je diploma? Het bedrijfsleven klaagt al geruime tijd over de stroeve aansluiting met het (V)MBO onderwijs. Het personeel dat ze werven beschikt niet over de juiste startkwalificaties met als gevolg dat bedrijven tijd, energie en geld in extra opleiding moeten steken. Om de aansluiting te optimaliseren kunnen zowel het bedrijfsleven als de scholen stappen ondernemen.

Op dit moment staan onderwijsafspraken tussen gemeente en school een betere afstemming tussen school en bedrijfsleven in de weg. De school is gebonden aan regelgeving omtrent stagecontracten, onderwijsinhouden en toetsingsvoorschriften die een meer op de praktijk gerichte (een meer bedrijfsgerichte) benadering verhinderen. Deze regelgeving moet worden versoepeld en de samenwerking tussen scholen en bedrijfsleven gestimuleerd. Om aansluiting via samenwerking te bevorderen is een zogenaamd 'regionaal arrangement' een geschikt model. Hierin maken alle partijen uit de driehoek overheid, scholen en bedrijfsleven afspraken die op elkaar worden afgestemd en voortvloeien uit de vraag van het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven heeft het beste zicht op de economie en weet daarom waar de arbeidstekorten liggen en in welke sectoren de kansen voor de toekomst zich ophouden.

Niet iedereen is het echter eens met deze door het bedrijfsleven gecoördineerde oplossingsstrategie. De praktijk laat zien dat bedrijven wel makkelijk klagen over het onderwijs maar zelf zelden met een gerichte vraag naar het onderwijs stappen. Tot nu toe stellen ze zich in de samenwerking met het onderwijs uiterst passief op. Een regionaal arrangement van maatregelen vereist echter een actieve rol van het bedrijfsleven. Deze kan worden afgedwongen door bedrijven te verplichten afspraken te maken met scholen over stageplekken, begeleidingstrajecten en gastdocentschappen. Hierin moet de gemeente een regisserende rol spelen.

Een fundamentele kritiek op de sturende rol van het bedrijfsleven is het argument dat 'aansluiting' voor het onderwijs op deze manier altijd een 'achter de feiten aanhobbelen' blijft. Het onderwijs heeft zich maar te gedragen naar de grillen en hypes van de markt. Met als gevolg dat scholen zó flexibel moeten zijn dat ze hun onderwijsmodules telkens aan de nieuwe vraag moeten aanpassen. Het valt nog maar te bezien of dit de kwaliteit van het onderwijs ten goede komt. Een andere manier om aansluiting te bewerkstelligen is het ontwikkelen van een visie op de werkgelegenheid van Rotterdam in de komende dertig jaar. In plaats van te wachten op

vluchtige signalen uit het bedrijfsleven kunnen scholen en bedrijven ook samen om de tafel gaan zitten om een flexibele schets te ontwikkelen voor de toekomst. Welk werk treffen we over dertig jaar waar in Rotterdam aan? Deze schets is geen blauwdruk waar beide partijen zich aan moeten vasthouden maar een houvast die in de toekomst enige stabiliteit en continuïteit extrapoleert.

Wat betreft de samenwerking tussen school en bedrijfsleven geven alle workshopdeelnemers aan dat deze vooral gefrustreerd wordt door bureaucratische tussenlagen waar de scholen in hun zoektocht naar het bedrijfsleven mee te maken krijgen. Voorbeelden hiervan zijn brancheverenigingen, werkgeversorganisaties en kaderverenigingen. De praktijk wijst uit dat het voor scholen veruit het meest efficiënt is om afspraken te maken met individuele bedrijven in plaats van met overkoepelende instanties. Andersom zouden bedrijven hun vragen ten aanzien van het onderwijs niet alleen bij hun overkoepelende instanties moeten neerleggen maar sneller in contact moeten treden met de scholen zelf.

Om aansluiting daadwerkelijk soepel te laten verlopen zullen bedrijven voor hun beroepen reclame moeten gaan maken in de school. Leerlingen moeten een beter beeld krijgen waartoe ze worden opgeleid. Van het bedrijfsleven kan een voorbeeldwerking uitgaan die leerlingen al tijdens hun schooltijd perspectief biedt. Als ze een realistisch beeld hebben van de baan waarvoor ze leren, ploeteren en vechten dan is hun motivatie oprecht en zullen ze minder snel uitvallen of studievertraging oplopen.

De al eerder genoemde bredere beroepsprofielen zijn ook een randvoorwaarde voor aansluiting. Jongeren moet niet al op hun dertiende gedwongen worden om een allesbepalende keuze te maken voor een definitief beroep. Deze pakt zelden goed uit. Het is veel nuttiger om jongeren binnen een brede kaderopleiding gericht te begeleiden naar een specialisatie. Stimuleer hun eigen nieuwsgierigheid in plaats van hen al op vroege leeftijd voor het blok te zetten.

Deze motivatiekwespie speelt veel meer op het (V)MBO dan op andere schooltypen. De keuze voor een (V)MBO opleiding is vaak een

negatieve. "Ik kan niet naar de HAVO, dus ga ik maar naar het VMBO." "Ik kan niet naar het HBO, dus dan maar MBO." Scholen en bedrijven zullen deze negativiteit moeten zien op te heffen. Dit kan door het imago van beroepen als lasser, automonteur, secretaresse en verkoper weer op te krikken. Je bent geen maatschappelijke loser als je later een inkomen verdient op grond van een (V)MBO opleiding. Het beroepsonderwijs moet leren haar eigen waardigheid terug te vinden. Dit moet beginnen bij alle deskundigen die bij het onderwijs zijn betrokken. Leraren, beleidmedewerkers en het bedrijfsleven moeten het (V)MBO niet langer zien als een maatschappelijk minderwaardige vorm van onderwijs maar als een waardig opleidingsniveau dat dient als fundament voor de (kennis) economie.

Workshop 3: Imagoverbetering Techniekonderwijs

Techniek is vies, vuil en smerig. Je verdient er niets mee en je arbeidsomstandigheden zijn belabberd. Je moet op onchristelijke tijden werken en na je vijftigste ben je fysiek op. Techniek is iets wat je opa deed toen hij jong was.

Niets is minder waar. Techniek verdient bovengemiddeld en wordt gekenmerkt door goede CAO's. Lang niet alle technische beroepen zijn zwaar: veel nieuwe techniek is spannend, innovatief en licht. Als je in de ICT werkt, in de farmacie of in de haven: veel van je werk bestaat uit een spannende afwisseling tussen doen én denken.

Toch moeten techniekopleidingen opboksen tegen het eerste hierboven geschetste imago. Vandaar dat relatief weinig leerlingen voor een technisch beroep kiezen. Cijfers bevestigen deze trend:

- Het aandeel technische leerlingen in het VMBO is gedaald van 23% in het schooljaar 1999-2000 naar 21% in het schooljaar 2003-2004
- Het aandeel technische leerlingen in het MBO is gedaald van 45% in het schooljaar 1999-2000 naar 40% in het schooljaar 2003-2004
- Het aandeel technische leerlingen in het HBO

is gedaald van 19% in het schooljaar 1999-2000 naar 17% in het schooljaar 2003-2004

Oorzaken van deze daling hebben niet alleen met imago te maken. Ook het onderwijs zelf kan verwijten worden gemaakt. De huidige techniekopleidingen sluiten niet aan bij de belevingswereld van de leerlingen én ook niet op de vraag uit het bedrijfsleven.

Wat nu te doen? Om het imago van het techniekonderwijs te verbeteren moet de promotiecampagne ten aanzien van het techniekonderwijs worden doorgezet. Reeds op de lagere school moet getracht worden voor kinderen zichtbaar en invoelbaar te maken wat een technisch beroep behelst. Nu is het zo dat leerlingen zich vaak helemaal geen beeld kunnen voorstellen bij een technische carrière. Het is niet zozeer dat techniek een negatief imago heeft, maar veel meer dat het *geen enkel* imago bezit. En als leerlingen dan toch een poging moeten wagen om een beeld te beschrijven grijpen ze terug op stereotypen uit de zware industrie: techniek als zwaar lichamelijk en smerig werk. Gezien dit imago gebrek is het zaak om elementen uit de technische beroepspraktijk te implementeren in het lager en middelbaar onderwijs. Hierbij moet gedacht worden aan elementen met een avontuurlijke connotatie: techniek als experiment, teamproces en doelgerichte activiteit. Techniek is nuttig, experimenteel en wordt altijd gekenmerkt door een praktisch eindproduct (samen iets concreets maken).

De hierboven genoemde promotiecampagne moet niet alleen via de geijkte kanalen worden gecommuniceerd: televisie, radio, billboards en open dagen. Laat scholen zelf experimenteren met andere vormen van reclame. Een goed voorbeeld van een innovatieve wervingsstrategie is het organiseren van Robotwedstrijden. Teams van leerlingen bouwen hun eigen robot die ze vervolgens in een robotarena laten uitkomen tegen robots van andere teams. Dit voorbeeld laat zien dat een campagne pas resultaat oplevert als het publiek bij een activiteit betrokken wordt. De campagne moet geen voorlichtingskarakter hebben maar een doe-karakter. Daarnaast

geldt voor een techniekcampagne, net als voor andere campagnes, dat deze niet van bovenop moet worden afgevuurd op leerlingen en leraren maar in samenspraak met hen van onderop moet worden vormgegeven. Een goede manier om leerlingen te betrekken in het opzetten van campagnes is het oprichten van een jongerenbureau. Taak van dit bureau is om ideeën voor campagnes aan te dragen en al gemaakte campagnes te testen. Op deze manier kan de belevingswereld van leerlingen op een realistische manier in de campagnes worden geïncorporeerd. Ook is het noodzaak dat de bedrijfsweld bij de vormgevingsfase wordt betrokken. Voorkomen moet worden dat een campagne een verkeerd beeld schetst van een technische beroepspraktijk en bij de overgang van school naar werk de leerling alsnog voor een teleurstelling plaatst.

Het expertdebat met v.l.n.r. Norbert de Groot (directeur Stre@m Opleidingen), Jan Geurts (lector Pedagogiek van de Beroepsvorming Haagse Hogeschool), Sean Clancy (directeur Zuiderpark College) en Ko Steenwinkel (projectleider MKB-leerbanen)

Conclusies en aanbevelingen:

(V)MBO scholen:

1. Ontwerp leerling gericht onderwijs dat recht doet aan de belevingswereld van de student in plaats van aanbod gericht onderwijs waarin de ambitie van de student niet serieus wordt genomen.
2. Incorporeer de toekomstige werkwereld in de school. Maak een uiteenlopend scala aan beroepsperspectieven zichtbaar én invoelbaar voor studenten.
3. Streef naar schaalverkleining in plaats van schaalvergroting. Schaalverkleining is de belangrijkste conditie voor het verbeteren van de docent-leerling verhouding.
4. Ontwerp creatieve reclamemiddelen voor je techniekopleidingen. Geef aan je campagnes een doe-karakter in plaats van een voorlichtingskarakter.
5. Ontwerp een infrastructuur die de mogelijkheid biedt om de wensen van jongeren omtrent hun eigen onderwijs voortdurend te monitoren. Creëer een overlegorgaan waarin leerlingen daadwerkelijk gehoord worden.
6. Ontwerp brede beroepsprofielen waarin jongeren zich via persoonlijke docentbegeleiding naar een specialisatie ontwikkelen.
7. Pak het hoge uitvalpercentage onder allochtonen hard aan maar zorg dat leerlingen niet gestigmatiseerd worden. Een jongere is per definitie geen loser maar iemand met ambitie. Speur hiernaar en stem je onderwijs erop af.
8. Overtuig het bedrijfsleven van het feit dat hun vraag alleen beantwoord kan worden als er heldere afspraken worden gemaakt met individuele bedrijven.

Gemeente:

1. Ontwerp geen blauwdrukbeleid voor scholen maar faciliteer hen zoveel mogelijk bij het oplossen van hun specifieke problemen. Probeer bestaande regelgeving zoveel mogelijk te ontdoen van belemmerende aspecten.
2. Zoek naar manieren om scholen te activeren om onderwijsachterstanden via creatieve praktijkoplossingen aan te pakken.
3. Speel een actieve, doch faciliterende rol in het bij elkaar brengen van school en bedrijfsleven. Dwing het bedrijfsleven daar waar nodig om duidelijke afspraken te maken met onderwijsinstanties. Probeer om in samenwerking met scholen en bedrijfsleven een visie op de regionale onderwijsvraag voor de komende twintig jaar te ontwikkelen. Wat voor werk heeft Rotterdam de komende twintig jaar nodig?
4. Zorg voor een goede fysieke infrastructuur voor scholen.

Bedrijfsleven:

1. Signaleer niet alleen een teleurstellend kwalitatief aanbod uit het onderwijs maar verstrek gerichte informatie aan onderwijsinstellingen over wat je aan arbeidspotentieel nodig hebt. Werk direct samen met het onderwijs in plaats van er alleen maar met een boze vinger naar te wijzen.
2. Ontwerp creatieve promotiecampagnes voor je eigen beroepenveld. Maak reclame voor je beroep in de school. Organiseer bedrijfsexcursies voor leerlingen en stimuleer gastdocentschappen in de school.

Bovenstaand debatprogramma werd mede mogelijk gemaakt door: Dienst Stedelijk Onderwijs Rotterdam, Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, Economic Development Board Rotterdam, Stichting Bevordering van Volkskracht, Kamer van Koophandel Rotterdam, Provincie Zuid-Holland, Rotterdams Fonds voor de Film en Audiovisuele Media, TV Rijnmond en Maaskoepel.